

مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم

رقیه امیری^۱

چکیده

یهود یکی از اقوامی بودند که از دیدگاه قرآن کریم به شدت دشمنی با اسلام را در پیش گرفتند. یهودیان ظهور اسلام را برای منافع خود خطرناک می‌دیدند به همین جهت به فکر مبارزه با این دین نوپا برآمدند و چون آن را چندان جدی نمی‌گرفتند، در مقام تمسخر و استهزاء آن تلاش نمودند. قرآن کریم در آیات متعددی به مصادیق استهزاء یهودیان عصر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) پرداخته است. تحقیق حاضر به هدف بررسی مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم به روش توصیفی تحلیلی پرداخته است. نتایج حاصل از تحقیق عبارتند از: یهودیان با ظهور اسلام در شهر مدینه احساس خطر کرده و در صدد حیل گری و توطئه علیه مسلمانان و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) بر آمدند. از جمله راه‌های دشمنی آنان استهزاء بود. استهزاء قرآن کریم، استهزاء اسلام، استهزاء مومنان و شعائر دین از مصادیق این استهزاء است.

کلیدواژه‌ها: استهزاء، عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)، مصادیق استهزاء، یهود.

^۱ . دانش‌آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها)، aram.drk۷۹@gmail.com

مقدمه

یکی از داستان‌هایی که قرآن کریم بیشترین آیات الهی را به آن اختصاص داده است، داستان قوم حضرت موسی (علیه السلام) است. آیین یهود، یکی از سه دین بزرگ دارای کتاب آسمانی است. پیامبران بسیاری برای هدایت و راهنمایی آنان از جانب خداوند آمده که همگی در دوران زندگی و رسالت خویش متحمل رنج‌های فراوانی شده‌اند، تا بتوانند مردم زمان خویش را از خواب غفلت بیدار و متوجه مبدأ هستی و روز جزا کرده و در پرتو عمل به احکام الهی به سعادت و خوشبختی همیشگی نایل شان کنند.

یهود از روز نخست تشکل قومی خود، واکنش‌های ناشایستی نشان داده و در زمان هر پیامبری به گونه‌ای نافرمانی و مخالفت خود را ابراز داشته‌اند. که صفحات تاریخ گواه گویا و شاهدهی بی‌طرف بر مدعا است. بازماندگان قوم بنی‌اسرائیل در آغاز بعثت نبی مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله وسلم) آن چنان دست به دشمنی و عداوت یازیدند که قرآن کریم از آنان با عنوان سرسخت‌ترین دشمن مسلمانان یاد می‌کند. یکی از راه‌های دشمنی این قوم با دین مبین اسلام استهزاء است این استهزاء مصادیق متعددی دارد که قرآن کریم به آن مصادیق در آیات اشاره کرده است. تحقیق حاضر به هدف تبیین مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم پاسخگوی سوالات زیر است:

۱- استهزاء به چه معناست؟

۲- مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم کدامند؟

در زمینه عملکرد قوم یهود با مسلمین به ویژه استهزاء آنان در ذیل آیات مربوطه در تفاسیر شیعه و سنی مباحث گسترده‌ای نگاشته شده است. کتاب‌ها و نگارش‌های که به این قوم پرداخته متعدّدند، اما در زمینه مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) نوشته‌های یافت نشد. از جمله این نگارش‌ها :

کتاب «یهود در المیزان»؛ نوشته حسین فعال عراقی نژاد (۱۳۸۶) نویسنده در این اثر، مباحث تاریخی قوم یهود در آئینه المیزان، تحریف تورات، حس گرایی یهود، دیدگاه های یهود نسبت به خدا و عزیر، ادعای یهود مبنی بر فرزند داشتن خدا، خود برتربینی یهود، زن در نگاه تورات، فساد انگیزی یهود، مواضع یهود در برابر مسلمانان و نصارا، موضع یهود در برابر موسی (علیه السلام)، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

مقاله با عنوان «دشمنی یهود با اسلام»؛ نوشته جواد بختیاری (۱۳۸۲) نویسنده در این مقاله به صفات یهود که زمینه دشمنی آنان با اسلام را فراهم نموده اشاره کرده است. همچنین مقاله با عنوان «یهود، رویاروی پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله وسلم)»؛ نوشته حبیب زمانی محبوب (۱۳۸۵) نویسنده در این مقاله به روش‌هایی مبارزه یهودیان علیه مسلمانان و عملکرد پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) در مقابل یهودیان پرداخته است. اما مقاله حاضر در صدد است به مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم بپردازد.

از آنجا که تحقیر و استهزاء به معنای سبک کردن شخص می‌باشد و با توجه به نوع کارکردها و انگیزه‌هایی که در آن وجود دارد، رفتاری ناپسند و ناهنجار، مخالف حکم عقلایی و کرامت انسانی است. محقق در این مقاله، درصدد است تا مشخص کند، استهزاء چیست؟ مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم چیست؟

۱- مفهوم استهزاء

استهزاء از ریشه هزه به معنای مسخره کردن به قصد تحقیر توهین یا اهدافی دیگر را استهزاء گویند. این مفهوم در قرآن کریم با واژه‌های همزه و مشتقات آن ۳۴ بار و سخر ۱۶ بار به کار رفته است که بیشتر لغویان این دو واژه را به یک معنا دانسته‌اند.^۱ البته در برخی کتب لغوی میان سخریه و استهزاء تفاوت‌هایی قائل شده‌اند، چنانچه استهزاء در جایی به کار می‌رود که شخص بدون اینکه

^۱ . مصطفوی، التحقيق فی کلمات اقران، ج ۱۱، ص ۲۵۶.

کاری انجام دهد، ریشخند می‌شود. ولی سخریه در آنجایی است که این ریشخند به خاطر کاری است که شخص انجام داده است.^۱

۲- گونه‌های استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)

قرآن کریم قوم یهود را سرسخت‌ترین دشمن مسلمانان معرفی کرده، اهل ایمان را نسبت به نیرنگ‌ها و نقشه‌های شوم آنان هشدار می‌دهد: «لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا...»^۲؛ مسلماً دشمن‌ترین مردم نسبت به مؤمنان را یهود و مشرکان خواهی یافت. آنان قبل از ظهور اسلام در شهر مدینه از موقعیت اجتماعی و اقتصادی قابل توجهی برخوردار بودند و پس از اقامت پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) در مدینه، احساس خطر جدی کردند، و در حقیقت موقعیت خود را از دست دادند. به این سبب، در صدد حیل‌گری و توطئه علیه مسلمانان برآمدند و در این امر با مشرکان نیز دست دوستی و همراهی دادند. بنابراین، جامعه اسلامی و مسلمانان همواره از گذشته‌ی تاریخ تاکنون، هر لحظه در انتظار حیل و نیرنگ تازه‌ای از سوی آنان بوده است.^۳ یکی از ترفندهای این قوم جهت انزوای دین اسلام استهزاء بود. از جمله مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم عبارتند از:

۱-۲- استهزاء پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)

خداوند متعال در آیاتی از قرآن کریم، با تأیید برتری و فضیلت برخی از انبیاء و هم‌رتبه ندانستن آنها؛ به معیارهای فضیلت پیامبر اسلام بر سایر انبیاء مانند بشارت انبیا، برتری قرآن، مقام عبودیت، خاتمیت و ولایت پیامبر اسلام، پیمان از انبیای الهی، جاودانگی اسلام، رهبری سیاسی پیامبر و ... اشاره نموده است.

^۱ . عسکری، الفروق اللغویه، ص ۵۰

^۲ . مائده : ۸۲.

^۳ . دیاری، پژوهشی در باب اسرائیلیات در تفاسیر قرآن، ص ۱۲۳.

یکی از مزایای اصلی رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) بر سایر انبیاء خاتمیت اوست، زیرا با توجه به اینکه اسلام پاسخگوی همه جوانب بشری در همه شرایط و موقعیت‌های مختلف تا روز قیامت است و قانون‌اساسی این دین به نام قرآن کریم الی الابد زنده است و همه امت‌ها را تا روز قیامت مخاطب خود قرار داده است.

خداوند متعال در قرآن کریم همه ادیان الهی را دعوت به توحید و ایمان آوردن به نبوت پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) نموده و می‌فرماید: «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...»^۱؛ بگو: ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است، که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را [غیر از خدای یگانه] به خدایی نپذیرد....

اما پیروان یهود بعد از بعثت پیامبر اکرم نه تنها به آن حضرت ایمان نیاوردند، بلکه بیشترین دشمنی‌ها را با آن حضرت ابراز نمودند. قرآن کریم به یکی از این دشمنی‌ها تحت عنوان استهزای پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) اشاره نموده و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَ قُولُوا انظُرْنَا وَ اسْمِعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ»^۲؛ ای کسانی که ایمان آوردید (هر گاه خواستید از پیامبر خواهش کنید شمرده‌تر سخن گوئید تا بهتر حفظ کنید با تعبیر) (راعنا) تعبیر نکنید (چون این تعبیر در اصطلاح یهودیان نوعی ناسزا است و آنان با گفتن آن پیامبر را مسخره می‌کنند) بلکه بگوئید (انظرنا) و نیکو گوش دهید و کافران را عذابی الیم است

ابن عباس مفسر معروف نقل می‌کند: مسلمانان صدر اسلام هنگامی که پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) مشغول سخن گفتن بود و بیان آیات و احکام الهی می‌کرد، گاهی از او می‌خواستند کمی با تانی سخن بگویند تا بتوانند مطالب را خوب درک کنند، و سؤالات و خواسته‌های خود را نیز مطرح

^۱. آل عمران: ۶۴.

^۲. بقره: ۱۰۴.

شعائر دین بود. چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: «وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ»^۱؛ آنها هنگامی که [مردم را] به نماز فرا می‌خوانید، آن را به مسخره و بازی می‌گیرند؛ این به خاطر آن است که آنها جمعی نابخردند.

بعض مفسرین تمسخر قوم یهود را به نماز نسبت دادند. نماز، چهره و مظهر دین است. در این آیه استهزای نماز، یعنی نماز سیمای دین است. زیرا نماز، سرآمد عبادت‌هایی است که بر انبیا و اولیا از آدم ابوالبشر (علیه السلام) تا خاتم انبیا حضرت محمد (صلی الله علیه وآله) و عموم بندگان خدای تعالی در هر دوره‌ای از حیات بشر واجب شده است. اگر چه از چند و چون نماز پیامبران و امت‌های پیشین اطلاعی نداریم، اما بر اساس آیات قرآن، عبادتی به نام نماز در میان آنان رواج داشته و مردم را به آن سفارش می‌کرده‌اند. در شریعت اسلامی نیز نماز از وظایف روزمره هر مسلمان شمرده شده.^۳

بعضی نیز تمسخر قوم یهود را در آیه مذکور به اذان نسبت دادند. چنانچه علامه طباطبایی (ره) در تفسیر المیزان می‌نویسد: مراد از «نادیتم» اذانی است که در اسلام قبل از هر نماز واجب یومیه تشریع شده است، و بطوری که گفته می‌شود جز در این آیه در هیچ جای دیگر قرآن، از اذان اسمی برده نشده است. ضمیر «ها» در «اتخذوها» به صلات یا به مصدري که از کلمه «نادیتم» استفاده می‌شود یعنی «مناداة» برمی‌گردد، و چون ضمیر راجع به مصدر را هم می‌توان مذكر آورد و هم مؤنث از این رو فرموده: «اتخذوها» و آن را مؤنث آورده است، و جمله «ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ» جواب از عمل آنان و بیان این جهت است که صدور استهزا از آنان و به مسخره گرفتن نماز و اذان برای این است که آنان مردمی سبکسر و بی‌عقلند، و نمی‌توانند از نظر تحقیق به این اعمال دینی و عبادت‌هایی که عبادت حقیقی است بنگرند، و فواید آن را که همانا نزدیکی به خدای تعالی و تحصیل سعادت دنیا و آخرت است درک کنند.^۴ به ویژه اذان را که زیباترین شعار دین در پنج نوبت

^۱ . مائده : ۵۸.

^۲ . قرائتی، تفسیر نور، ج ۲، ص ۳۲۳.

^۳ . آخوندی، نگاه جامعه‌شناختی به قوم یهود در قرآن، ص ۷.

^۴ . طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۶، سس ۳۸-۳۹.

در روز است. هر ملتی در هر عصر و زمانی برای برانگیختن عواطف و احساسات افراد خود و دعوت آن‌ها به وظائف فردی و اجتماعی شعاری داشته است و این موضوع در دنیای امروز به صورت گسترده‌تری دیده می‌شود.

مسیحیان در گذشته و امروز با نواختن صدای ناموزون ناقوس پیروان خود را به کلیسا دعوت می‌کنند، ولی در اسلام برای این دعوت از شعار اذان استفاده می‌شود، که به مراتب رساتر و مؤثرتر است، چه شعاری از این رساتر که با نام خدای بزرگ آغاز می‌گردد و به وحدانیت و یگانگی

آفریدگار جهان و گواهی به رسالت پیامبر او اوج می‌گیرد و با دعوت به رستگاری و فلاح و عمل نیک و نماز و یاد خدا پایان می‌پذیرد، از نام خدا «الله» شروع می‌شود و با نام خدا «الله» پایان می‌پذیرد، جمله‌ها موزون، عبارات کوتاه، محتویات روشن، مضمون سازنده و آگاه کننده است.^۱

^۱ . مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۴۳۶.

نتایج

نتایج حاصل از تحقیق حاضر با عنوان «مصادیق استهزاء یهودیان در عصر پیامبر(صلی الله علیه و آله وسلم) از منظر قرآن کریم» عبارتند از:

- از تاریخ زندگی یهود چنین بر می آید که آنان خود را یک نژاد برتر می دانستند و از این جهت که قبل از ظهور اسلام از موقعیت اجتماعی و اقتصادی قابل توجهی برخوردار بودند با ظهور اسلام در شهر مدینه احساس خطر کرده و در صدد حیلہ گری و توطئه علیه مسلمانان و پیامبر بر آمدند. یکی از شیوه های توطئه آنان بر علیه مسلمین استهزاء بود که قرآن کریم مصادیق این استهزاء را بیان نموده است.
- بنی اسرائیل که خود را مردم برگزیده و اولیا الهی می دانند بر این باورند که منحصر آنها بر طریق نجات بوده و دین یهود تنها راه سعادت و فلاح است به همین جهت از ترفند استهزاء قرآن استفاده می کردند. قرآن مهم ترین منبع اندیشه آدمی ست که خداوند آن را به عنوان برترین گواهی معرفی کرده است که عظمت این کلام سبب استهزاء قرآن توسط یهود گردید.
- استهزاء دین اسلام و پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله وسلم) از دیگر مصادیق استهزاء یهود بود. اگر یهودیان دینی را استهزاء می کردند ، می خواستند بگویند که این دین جز برای بازی و اغراض باطل به کار دیگری نمی آید و هیچ فایده عقلایی ندارد، سعی یهود بر این بود، بعضی شعائر دین را نیز به باد استهزاء بگیرند چنانچه نماز مومنان را به مسخره بازی می گرفتند دلیل این عملکرد یهود را قرآن صراحتاً حسد بیان کرده است

منابع

• قرآن کریم

۱. جعفری، یعقوب، تفسیر کوثر، قم: موسسه انتشارات هجرت، چاپ: ۱، ۱۳۷۶ ه.ش.
۲. دیاری، محمدتقی، پژوهشی در باب اسرایلیات در تفاسیر قرآن، چاپ سوم، قم: دفتر پژوهش و نشر سهروردی، ۱۳۸۴ ه.ش.
۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت: دار الشامیة، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۲ ه.ق.
۴. طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴ ه.ش.
۵. طبرسی، مجمع البیان، طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان، تهران: فراهانی، چاپ اول، بی تا.
۶. عسکری، حسن بن عبدالله، الفروق اللغویه، قم: جماعه المدرسین فیلم برداری به قم، موسسه، چاپ پنج، ۱۳۹۰ ه.ش.
۷. فخر رازی، محمد بن عمر، التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب)، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۲۰ ه.ق.
۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن چاپ اول، ۱۳۸۸ ه.ش.
۹. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت ارشاد، چاپ اول، ۱۳۶۰ ه.ش.
۱۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: صدرا، چاپ بیستم، ۱۳۹۵ ه.ش.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ: ۱۰، ۱۳۷۱ ه.ش.
۱۲. -----، پیام قرآن، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ نهم، ۱۳۸۶ ه.ش.

مقالات

۱۳. آخوندی، محمد باقر، "نگاه جامعه‌شناختی به قوم یهود در قرآن"، مجله پژوهش‌های

قرآنی، شماره ۴۵، ۱۳۸۵ ه.ش.

۱۴. حجازی، محمدرضا، "مروری تحلیلی بر پلورالیزم دینی"، فصلنامه معرفت، شماره

۱۴، ۱۳۸۸ ه.ش.